

УДК 343.2/.7

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2022.18.267143>

Л. М. Демидова,
докт. юрид. наук, проф., професор
кафедри кримінального права
Національного юридичного
університету імені Ярослава
Мудрого; завідувач відділу
дослідження проблем кримінального
права Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН
України

СИНХРОНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З ХАРТІЄЮ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Статтю присвячено з'ясуванню відповідності чинного законодавства України положенням Хартії основних прав Європейського Союзу. Автор оцінює норми Конституції України з позиції Хартії, а далі аналізує повноту їх віддзеркалення в приписах Особливої частини Кримінального кодексу України. Особлива увага приділяється гідності людини як пріоритетного права, визнаного Хартією основних прав Європейського Союзу.

Підтверджено існуючу неповноту кримінально-правової охорони такого засадничого права як гідність людини в українському законодавстві.

Наведені авторські пропозиції щодо подальшого удосконалення кримінального законодавства України з метою належної його синхронізації зі законодавством Європейського Союзу. Додана додаткова аргументація стосовно необхідності криміналізації наклепу й образи з уточненням доцільності визнання відповідних складів кримінальних правопорушень матеріальними з наслідком у виді складеної шкоди (моральної і матеріальної).

Ключові слова: *євроінтеграція України, адаптація кримінального законодавства, синхронізація кримінального законодавства, Хартія Європейського Союзу, права людини, гідність людини як право з пріоритетним значенням, кримінально-правова охорона прав людини.*

Постановка проблеми. Україна визнана кандидатом на вступ до Європейського Союзу (далі – ЄС), що потребує оцінювання результатів впровадження в українське кримінальне законодавство основних принципів правового забезпечення реалізації прав людини, визнаних європейською спільнотою, із їх належною кримінально-правовою охороною.

Цей процес результативно відбувався перед набуттям Україною в 1995 році членства в Раді Європи (далі – РЄ) та протягом всього періоду знаходження нашої країни в цій поважній європейській інституції. У цей час важливо здійснити аналіз стану Кримінального кодексу України (далі – КК або КК України) із позиції Хартії основних прав ЄС (далі – Хартія ЄС) та окреслити питання, що потребують вирішення.

Мета статті: здійснити дослідження, результати якого допоможуть виявити існуючі кримінально-правові «прогалини» або надати певну іншу оцінку повноти реалізації положень зазначеної Хартії ЄС в Особливій частині КК України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання щодо впровадження в українське кримінальне законодавство конвенційних положень, рекомендацій та інших рішень ЄС розглядалося багатьма науковцями-фахівцями в галузі кримінального права, зокрема, В. І. Борисовим, Т. А. Денисовою, М. В. Карчевським, С. Я. Лиховою, Т. А. Павленко, В. М. Підгородинським, Є. О. Письменським, В. В. Сташисом, В. Я. Тацієм, В. І. Тютюгіним, П. Л. Фрісом, М. І. Хавронюком, О. М. Храмцовим залежно від обраного ними предмета наукового дослідження та з різним рівнем узагальнення й аналізу окресленої проблематики. Підкреслюючи наукову цінність кожної праці, відмічаємо, що проблемам синхронізації українського кримінального законодавства з положеннями Хартії ЄС в юридичній літературі приділено недостатньо уваги.

Виклад основного матеріалу. В юридичних публікаціях справедливо презентується висновок, що Україна від початку свого державного будівництва виявила намір посісти належне місце у європейському співтоваристві. Першим кроком у цьому керунку став вступ України до РЄ і відповідне освоєння нею праволюдських стандартів цієї організації, головними з яких, без сумніву, є правозахисні принципи Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), відображені у його

багаторічній практиці. Прийняття в 2006 р. Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» стало, вочевидь, незаперечним свідченням серйозності намірів України поступово унормувати своє законодавство та практику його застосування відповідно до означених стандартів. Попри недосконалість низки положень цього закону, як відмічають дослідники, це було констатовано у вітчизняній науковій літературі¹. При цьому вченими підкреслюється, що налагодження механізму поступового запровадження праволюдних стандартів РЄ у правопорядок України є доконаним фактом².

Неодмінною складовою правової системи ЄС є група його актів з прав людини, яка суттєво примножилася з огляду на розроблення та ухвалення ЄС у 2000 р. «конституційного білю прав людини і громадянина цього наднаціонального утворення»³. Його назва українською мовою (у перекладі Центру порівняльного права при Міністерстві юстиції України) звучить так: «Хартія основних прав ЄС», причому в інших документах і юридичних публікаціях – «Хартія засадничих прав ЄС». Вагомість цього документа щодо України визначається тим, що українська правова система має розвиватися у напрямку задоволення Копенгагенських критеріїв щодо стабільності суспільства, верховенства права і функціонування ринкової економіки⁴. А саме дотримання прав людини є чи не найважливішим доказом, виявом дотримання принципу верховенства права⁵.

¹ Соловійов О. В. Міжнародні договори та міжнародно-судова практика їх застосування як джерела національного права. *Праці Львів. лабораторії прав людини і громадянина Наук.-дослідного ін-ту держ. будівництва та місцевого самоврядування Нац.ї акад. правових наук України*. Серія І. Дослідження та реферати. 2012. Вип. 26. Київ: АОК. С. 134, 135.

² Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія юрид. 2014. Вип. 59. С. 9.

³ Verbatim de la reunion de la Convention du 26 Septembre 2000. *CHARTRE 4958/00 (CONVENT 53)*. Bruxelles, le 27 octobre 2000. P. 40; Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія юрид. 2014. Вип. 59. С. 10.

⁴ Шевчук С., Кравчук І. Шлях інтеграції в Європейський Союз: основні вимоги до членства, етапи приєднання та інституційні механізми. Ніщський договір та розширення Європейського Союзу. Київ, 2001. С. 4-42.

⁵ Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія юрид. 2014. Вип. 59. С. 10-16.

Хартія ЄС, як постійно підкреслюють її творці, – це не тільки правотворчий акт, джерело права. Вона закріплює також загальні фундаментальні цінності, відповідно до яких побудована структура документа: людська гідність, свобода, рівність та солідарність⁶. У цьому, як зазначено в сучасній літературі, вона якісно переосмислює положення ЄКПЛ, висуваючи на перше місце захист гідності людини як основи загальнолюдських основних прав, свобод та цінностей⁷.

Погоджуємось з дослідниками, що навіть коротке ознайомлення зі структурою Хартії ЄС, а також із номенклатурою закріплених у ній прав людини, дає підстави побачити нову «філософію прав людини», яка отримує нормативне втілення в установчих документах ЄС, і запропонувати внести такі зміни та доповнення до тексту чинної Конституції України. І з огляду на значущість поняття «гідність» у структурі Хартії ЄС варто підтримати висловлену в науковій літературі пропозицію щодо доповнення ст. 21 Конституції України ч. 2 такого змісту: «Гідність людини є основою її прав та свобод»⁸. При цьому підкреслюємо, що Конституція України визнає гідність людини однією із найвищих соціальних цінностей і, певним чином, і пріоритетність цього права серед інших.

Корисним для розуміння тексту Хартії ЄС є Пояснення до цього важливого документу, підготовлені його розробниками. Так, у Поясненнях щодо ст. 1 «Людська гідність» наведено, що «Гідність людської особистості є не тільки засадничим правом сама собою, але є також справжньою підвалиною засадничих прав. Загальна Декларація прав людини 1948 р.

⁶ Хартія основних прав Європейського Союзу (переклад А. Пендак). Ніщський договір та розширення Європейського Союзу. Київ, 2001. С. 58.

⁷ Хартія Европейского Союза об основных правах. Комментарий. Москва: Юриспруденция, 2001. С. 176; Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія юрид. 2014. Вип. 59. С. 11.

⁸ Конституційно-правовий статус людини: можливості удосконалення в Україні: колективна монографія [Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Вип. 24]. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2012. С. 97; Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи. *Вісник Львів. ун-ту*. Серія юрид. 2014. Вип. 59. С. 12–13.

закріплює в преамбулі людську гідність: «Беручи до уваги, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, та їхніх рівних і невідчужуваних прав є основою свободи, справедливості та загального миру». Суд у своєму рішенні від 9 жовтня 2001 р. у справі C-377/98 Нідерланди проти Європейського Парламенту та Ради [2001]ВЕС I-7079, в пунктах 70–77, підтвердив, що засадниче право на людську гідність є частиною права Союзу. З цього випливає, що жодне з прав, закладених у Хартії, не може бути використано на шкоду гідності іншої особи, а гідність людської особистості належить до самої сутності прав, закладених у цій Хартії. Тому їй належить шанувати, навіть у випадку обмеження права»⁹.

Європейський Союз ґрунтується на нероздільних та загальних цінностях – людській гідності, свободі, рівності та солідарності; він спирається на принципи демократії та верховенства права. Він ставить людину в основу своєї діяльності, запроваджуючи громадянство Союзу та створюючи простір свободи, безпеки та справедливості. Основа для подальшого впровадження таких підходів в Україні теж вже створена насамперед конституційними нормами прямої дії.

Відомо, що в законодавстві України відсутнє визначення поняття «гідність людини». Одним із перших рішень, в яких Конституційний Суд України (далі – КСУ) здійснював тлумачення людської гідності, є рішення № 11-рп/99 щодо конституційності норм чинного на той час КК України, які передбачали смертну кару як вид покарання. У цій справі КСУ визнав, що людська гідність та право на життя зумовлюють можливість реалізації всіх інших прав і свобод¹⁰. У такий спосіб національний орган конституційної юрисдикції спробував закріпити в своїй практиці доктринальне положення про те, що усі права людини впливають із людської гідності. Ще одну

⁹ Конституційні акти Європейського Союзу (в ред. Лісабонського договору) / пер. Г. Друзенка та С. Друзенко, за заг. ред. Г. Друзенка. Київ: «К.І.С.», 2010. С. 502.

¹⁰ Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 р. № 11-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>.

згадку такого підходу можна знайти в рішенні КСУ № 5-р/2018, в якому Суд прямо визнав, що людська гідність є фундаментом для усіх інших прав¹¹.

У чинному КК України гідність людини охороняється низкою статей, проте викликає дискусію проблема повноти і точності такої охорони. Зокрема, це пов'язано з тим, що в КК України 2001 р. були декриміналізовані наклеп і образа. І це питання досі залишається дискусійним із протилежними правовими позиціями науковців. Так, О. М. Храмцов при дослідженні кримінології вербальної агресії прийшов до висновку, що для декриміналізації таких вербальних суспільно небезпечних дій, як образа та наклеп, не було жодних підстав і тому вони повинні бути криміналізовані¹². Цікава й науково обґрунтована правова позиція В. М. Підгородинського, який зазначає, що дослідження кримінально-правового впливу за наклеп та образу в контексті антропологічного підходу свідчить, що такі правові цінності юридичних осіб (ділова репутація), держави (авторитет), суспільства (моральність), які є аналогічними правовим цінностям фізичних осіб, охороняються окремими кримінально-правовими нормами КК України, що свідчить про диспропорцію у кримінально-правовому регулюванні. І дослідник правильно підкреслює, що протягом усієї історії розвитку кримінального законодавства посягання на честь та гідність були підставою кримінальної відповідальності і на кожному етапі вказані злочини мали свої особливості: 1) за Київської Русі відповідальність передбачалася лише за образу честі дією, а відповідальність за образу честі словом – лише за образу жінки; 2) у XV–XIX ст.ст. більшість злочинів проти честі та гідності виражались у словесній формі, збільшилась їх кількість, у порівнянні із попереднім історичним періодом, покарання залежали від родового стану потерпілої особи; 3) у кримінальному праві передбачалась відповідальність

¹¹ Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2018 р. № 5-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>.

¹² Храмцов О. М. Кримінологія вербальної агресії: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. ун-т внутрішніх справ. Харків, 2003. С. 6, 7.

за наклеп та образу (ст.ст. 126, 127 КК України 1960 р.), а спеціальні кримінально-правові норми за посягання на честь та гідність формувались залежно від посад в органах державної влади (ст.ст. 176-3, 189, 189-1 КК України 1960 р.)¹³.

Проте Головне науково-експертне управління Верховної Ради України одним із доводів відсутності підстав криміналізації наклепу визнає достатню захищеність честі та гідності цивільним законодавством¹⁴.

Схожа позиція і у А. Петріва – керівника програм Експертно-дорадчого центру «Правова аналітика», який розглядав прийнятий Верховною Радою України 18 вересня 2012 р. за основу проєкт закону про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України (щодо посилення відповідальності за посягання на честь і гідність людини). Цим законопроєктом пропонувалося доповнити КК України статтею 145-1, якою встановлювалася кримінальна відповідальність за таке діяння, як наклеп. А обґрунтовували автори законопроєкту необхідність прийняття даного Закону «слабкістю, по суті, повною неефективністю передбачених чинним законодавством заходів захисту честі, гідності та ділової репутації особи».

На думку А. Петріва, намаганням парламенту встановити кримінальну відповідальність за наклеп є хибним кроком на шляху до розвитку громадянського суспільства та забезпечення свободи слова в Україні. Обґрунтовуючи такий висновок автор публікації зазначає, що криміналізація наклепу суперечить і практиці ЄСПЛ, рішення якого є джерелом права в Україні. І наводиться приклад: «Так, у рішенні від 28 вересня 1999 р. у справі «Далбан проти Румунії» (Dalban v. Romania) – журналіста, засудженого у Румунії за наклеп на чиновника, який полягав в оприлюдненні інформації щодо

¹³ Підгородінський В. Правовий та кримінально-правовий вплив за наклеп: різні грані та питання удосконалення. С. 259-278. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6639/Pidgorodinsky%20Pravoviy.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

¹⁴ Борденюк В. І., Ришелюк А. М. Висновок від 11.03.2008 р. на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» (щодо наклепу) № 2086 від 22.02.2008 р. Головного науково-експертного управління ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31741.

неправомірних дій останнього, без належних на те доказів, Європейський Суд зазначив, що публікації журналіста стосувалися справи загального інтересу: управління державними активами і того, як політики виконують вимоги свого мандата. Суд визначив, що інтереси демократичного суспільства полягають у тому, щоб преса мала можливість надавати інформацію, яка становить значний громадський інтерес. Неприпустимо позбавляти журналіста можливості висловлювати критичні судження, якщо він не може довести їх правдивість. Суд вказав, що обвинувачення Далбана у вчиненні кримінального правопорушення та засудження його до позбавлення волі було непропорційним втручанням у його свободу вираження поглядів як журналіста, тобто допущено порушення ст. 10 ЄКПЛ»¹⁵.

Зважаючи на все вищевикладене, на думку А. Петріва, застосування даної статті на практиці, приведе до порушення ст. 10 ЄКПЛ.

Інші дослідники практики ЄСПЛ уточнюють, якщо позивач – публічна особа, вона має бути готовою до підвищеного рівня критики, у порівнянні з приватною особою, в тому числі до критики у грубій формі. Адже публічні особи є об'єктом прискіпливої, інколи доскіпливої уваги суспільства, на яку вони (sic!) погодилися, коли обрали політичну кар'єру. Це означає, що в більшості випадків позови таких осіб залишаються без задоволення. Це правило вироблено практикою ЄСПЛ (наприклад, відомі справи *Lingens v. Austria*, заява № 9815/82, рішення від 8 липня 1986 р., *Thorgeir Thorgeirson v. Iceland*, заява № 13778/88, рішення від 25 червня 1992 р., *Dyuldin and Kislov v. Russia*, заява № 25968/02, рішення 31 липня 2007 р.). І у справі *Perna v. Italy*, заява № 48898/99, рішення від 6 травня 2003 р., ЄСПЛ підкреслює, що журналістська свобода також включає можливе звернення до перебільшень або навіть провокацій (п. 39 (а))¹⁶. Питання в тому, як захистити публічну

¹⁵ Петрів А. Кримінальна відповідальність за наклеп – крок до обмеження свободи слова в Україні. *Відродження*. 21 вересня 2012. URL: https://www.irf.ua/kriminalna_vidpovidalnist_za_naklep_krok_do_obmezheniya_svobodi_slova_v_ukraini/.

¹⁶ Цірат К. Захист честі, гідності та ділової репутації. *Юрид. газета*. № 39(641). 26 вересня 2018 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/zahist-chesti-gidnosti-ta-dilovoyi-reputaciyi.html>.

особу, пересічного громадянина (не публічну особу) від наклепу або образи, нанесення шкоди діловій репутації? Де та межа, за яку не може «переступати» інша фізична чи юридична особа за будь-якого пріоритету суспільних інтересів над інтересами конкретної особи? Відповіді на ці питання потребують окремого глибокого дослідження з урахуванням, зокрема, рішень ЄСПЛ, який приміром у питаннях вакцинації проти інфекційних захворювань теж став на позицію захисту пріоритету колективних інтересів над особистими правами. Враховуючи обмеженість обсягу наукової статті у цій праці можливо висловити авторську думку тільки щодо окремих аспектів проблеми відповідальності за посягання на гідність людини.

Розглянемо актуальне питання щодо ставлення ЄСПЛ до оціночних суджень, які теж можуть сприйматися певною особою як посягання на її гідність. У цьому контексті цікаве рішення ЄСПЛ у справі «Лінгенс проти Австрії», де досить категорично зазначено: «Наявність фактів може бути продемонстрована (доведена), тоді як правдивість оціночних суджень не підлягає доведенню» (п. 46). Водночас у судовому рішенні передбачається такий висновок: «... якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона може скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому ж засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. Якщо суб'єктивна думка була висловлена в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок відшкодувати завдану моральну шкоду. Варто зізнатися, що правом на відповідь майже ніколи не

користуються, натомість позивачі обмежуються вимогами сатисфакції у формі спростування поширеної інформації»¹⁷.

Отже, оціночні судження не підлягають доведенню в суді і при цьому особа, яка захищає свою гідність, має право на висловлювання своєї думки, оцінки того, що відбулося, із подальшим розглядом судом питання щодо поновлення порушеного права людини в певній формі. Таким чином і при наявності оціночних суджень особа не втрачає права на відшкодування її шкоди, заподіяною такими судженнями. Значення має зміст, форма, спрямованість таких оціночних суджень, їх вплив на адресата (особу, яку це стосується), їх публічність тощо.

Важливу роль, як правильно звертають увагу дослідники, відіграє поширювач інформації, а також джерело останньої, звідки вона була здобута. Ким є особа, яка висловлює критику? Політик, державний службовець, директор школи або журналіст чи пересічний громадянин чи інша не публічна особа? Чи поширювані факти про особу є правдивими? Якщо так, то шансів виграти справу не буде. У справі *Voldea v. Romania*, заява № 19997/02, рішення від 5 лютого 2007 р., двоє авторів позивалися до пана Болдея, звинувачуючи його у наклепі за те, що він назвав публікації авторів плагіатом, оскільки ці автори відтворили визначення, викладені у докторській дисертації іншої особи без посилання на її ім'я.

Європейський суд з прав людини зауважив, що висловлювання заявника мали серйозний характер, тому що він звинуватив двох своїх колег у плагіаті. Однак у нього були для цього фактичні підстави. Пан Болдея висловив свої звинувачення на засіданні кафедри комп'ютерних технологій. Наприкінці засідання двоє його колег отримали усне попередження. Отже, твердження заявника не були позбавлені підґрунтя і не були вчинені для того, щоб просто «полити брудом» своїх колег. Суд зауважив, що заяви

¹⁷ Цірат К. Захист честі, гідності та ділової репутації. *Юрид. газета*. № 39(641). 26 вересня 2018 р. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/zahist-chesti-gidnosti-ta-dilovoyi-reputaciyi.html>.

зовсім не стосувалися приватного життя колег пана Болдея, а були спрямовані виключно на їхню поведінку як науковців. На думку суду, твердження заявника просто відображали його професійну позицію, яку він озвучив під час засідання. Отже, ЄСПЛ відмежовує наклеп як «полиття брудом» від втручання в приватне життя, а також від професійної позиції щодо поведінки іншої людини. І перше визнається наклепом. Тому визнавати практику ЄСПЛ як таку, що підтверджує порушення ст. 10 ЄКПЛ при кваліфікації національними судами вчиненого як наклеп чи образа, не має підстав. ЄСПЛ приймає рішення виключно в межах конкретної заяви й поширювати одне його рішення на всі схожі чи мало схожі випадки не є науково обґрунтованим і доцільним.

Нагадаємо, що людська гідність як цінність, на думку КСУ, не тільки наповнює сенсом людське буття, але також є мірилом визначення сутності інших прав людини та критерієм допустимості можливих їх обмежень¹⁸. Тому послідовно підтримуючи пропозицію науковців щодо доцільності криміналізації наклепу й образи, уточнюємо необхідність визнання відповідних складів кримінальних правопорушень матеріальними з наслідком у виді складеної шкоди (моральної і матеріальної).

Нагадаємо, що гідність людини, як найвища соціальна цінність згідно Конституції України, охороняється державою. Важливо, що при захисті такої цінності не в кримінальному судочинстві «тягар» доказування покладається на особу, яка захищає своє порушене право. Криміналізація наклепу й образи дозволить цей «тягар» перекласти на державу – сторону обвинувачення, що відповідає конституційному обов'язку держави охороняти гідність людини від кримінально караних посягань на таку найвищу соціальну цінність. І законодавче закріплення в перспективі такого «виконання» державою свого

¹⁸ Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 р. № 11-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>; Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2018 р. № 5-п/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>.

обов'язку є, на наш погляд, справедливим і таким, що відповідає положенням Хартії ЄС.

Досягнення повноти і точності кримінально-правової охорони гідності людини доцільно досягати шляхом системного удосконалення структури і змісту кримінального законодавства України з попереднім створенням сучасної загальної доктрини кримінального права, в якій слід впровадити один із засадничих принципів прав людини – «людська гідність є фундаментом для усіх інших прав».

Висвітлення окреслених питань щодо гідності людини та інших найвищих соціальних цінностей, зокрема в контексті правового забезпечення кримінально-правової охорони інформаційної безпеки людини й синхронізації українського законодавства зі стандартами ЄС, буде продовжено.

Висновок. Проведене дослідження дозволяє сформулювати такі загальні положення, що в перспективі, як вже зазначалось, можуть бути предметом подальшого вивчення й аналізу:

1. Хартія ЄС є досконалим документом засадничих прав, ідеї, що в цілому знаходять віддзеркалення в багатьох нормативно-правових актах України, зокрема в Конституції України і КК України.

2. Гідність людини як фундаментальне право, найвища соціальна цінність, що знаходиться в основі інших прав людини, потребує посилення кримінально-правової охорони з метою досягнення Україною повноти впровадження положень Хартії ЄС. І це доцільно віддзеркалити в належному обсязі в сучасній загальній доктрині кримінального права України як стратегічного документу, який вже розробляється науковцями, для подальшого професійного удосконалення законодавства України про кримінальну відповідальність.

3. Одним із кроків на шляху синхронізації українського кримінального законодавства до положень Хартії ЄС є криміналізація

наклепу і образи з доцільною попередньою науковою розробкою критеріїв розмежування наклепу й образи та права людини на свободу слова (висловлювання своєї думки).

Список використаних джерел

1. Соловійов О. В. Міжнародні договори та міжнародно-судова практика їх застосування як джерела національного права. *Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України*. Серія І. Дослідження та реферати. 2012. Вип. 26. Київ: АОК. 164 с.
2. Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи. *Вісник Львівського ун-ту*. Серія юрид. 2014. Вип. 59. С. 9–16.
3. Verbatim de la reunion de la Convention du 26 Septembre 2000. *CHARTRE 4958/00 (CONVENT 53)*. Bruxelles, le 27 octobre 2000. P. 40–47.
4. Шевчук С., Кравчук І. Шлях інтеграції в Європейський Союз: основні вимоги до членства, етапи приєднання та інституційні механізми. Ніццький договір та розширення Європейського Союзу. Київ, 2001. 124 с.
5. Хартія основних прав Європейського Союзу (переклад А. Пендак). Ніццький договір та розширення Європейського Союзу. Київ, 2001. 124 с.
6. Хартія Европейского Союза об основных правах. Комментарий. Москва: Юриспруденция, 2001. 203 с.
7. Конституційно-правовий статус людини: можливості удосконалення в Україні: колективна монографія [*Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України* / редкол.: П. М. Рабінович (голов. ред.) та ін. Серія І. Дослідження та реферати. Вип. 24]. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право», 2012. 180 с.
8. Конституційні акти Європейського Союзу (в ред. Лісабонського договору) / пер. Г. Друзенка та С. Друзенко, за заг. ред. Г. Друзенка. Київ: «К.І.С.», 2010. 536 с.
9. Рішення Конституційного Суду України від 29.12.1999 р. № 11-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>.
10. Рішення Конституційного Суду України від 22.05.2018 р. № 5-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>.
11. Храмцов О. М. Кримінологія вербальної агресії: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. ун-т внутрішніх справ. Харків, 2003. 20 с.
12. Підгородінський В. Правовий та кримінально-правовий вплив за наклеп: різні грані та питання удосконалення. С. 259–278. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6639/Pidgorodinsky%20Pravovi%20y.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

13. Борденюк В. І., Ришелюк А. М. Висновок від 11.03.2008 р. на проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України» (щодо наклепу) № 2086 від 22.02.2008 р. Головного науково-експертного управління ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31741.

14. Петрів А. Кримінальна відповідальність за наклеп – крок до обмеження свободи слова в Україні. *Відродження*. 21 вересня 2012. URL: https://www.irf.ua/kriminalna_vidpovidalnist_za_naklep_krok_do_obmezheniya_svobod_i_slova_v_ukraini/.

15. Цірат К. Захист честі, гідності та ділової репутації. *Юридична газета*. № 39(641). 26 вересня 2018 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/zahist-chesti-gidnosti-ta-dilovoyi-reputaciyi.html>.

REFERENCES

1. Soloviov, O.V. (2012). Mizhnarodni dohovory ta mizhnarodno-sudova praktyka yikh zastosuvannia yak dzherela natsionalnoho prava. *Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna Naukovo-doslidnoho instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. Serii I. Doslidzhennia ta referaty, issue 26. Kyiv: AOK [in Ukrainian].

2. Dobrianskyi, S. (2014). Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu: zdotuky ta perspektyvy. *Visnyk Lvivskoho un-tu. Seriiia yuryd.*, issue 59, 9–16 [in Ukrainian].

3. Verbatim de la reunion de la Convention du 26 Septembre 2000. CHARTE 4958/00 (CONVENT 53). Bruxelles, le 27 octobre 2000. R. 40–47.

4. Shevchuk, S., Kravchuk, I. (2001). Shliakh intehratsii v Yevropeyskyi Soiuz: osnovni vymohy do chlenstva, etapy pryiednannia ta instytutsiini mekhanizmy. *Nitstskyi dohovir ta rozshyrennia Yevropeiskoho Soiuzu*. Kyiv [in Ukrainian].

5. Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu (pereklad A. Pendak). (2001). *Nitstskyi dohovir ta rozshyrennia Yevropeiskoho Soiuzu*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Khartyia Evropeiskoho Soiuz ob osnovnykh pravakh. *Kommentaryi*. (2001). Moscow: Yurysprudentsyia [in Russian].

7. Konstytutsiino-pravovy status liudyny: mozhlyvosti udoskonalennia v Ukraini: kolektyvna monohrafiia [Pratsi Lvivskoi laboratorii prav liudyny i hromadianyna Naukovo-doslidnoho instytutu derzhavnoho budivnytstva ta mistsevoho samovriaduvannia NAPrN Ukrainy / redkol.: P. M. Rabinovych (holov. red.) ta in. Seriiia I. Doslidzhennia ta referaty. Vyp. 24]. (2012). Lviv: Vydvo LOBF «Medytsyna i pravo» [in Ukrainian].

8. Konstytutsiini akty Yevropeiskoho Soiuzu (v red. Lisabonskoho dohovoru) / per. H. Druzenka ta S. Druzenko, za zah. red. H. Druzenka. (2010). Kyiv: «K.I.S.» [in Ukrainian].
9. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 29.12.1999 r. № 11-rp/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99#Text>.
10. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 22.05.2018 r. № 5-r/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-18#Text>.
11. Khramtsov, O.M. (2003). Kryminolohiia verbalnoi ahresii. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
12. Pidhorodinskyi V. Pravovyi ta kryminalno-pravovyi vplyv za naklep: rizni hrani ta pytannia udoskonalennia. S. 259–278. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/6639/Pidgorodinsky%20Pravovi%20y.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
13. Bordeniuk, V.I., Rysheliuk, A.M. Vysnovok vid 11.03.2008 r. na proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Kryminalnogo ta Kryminalno-protsesualnogo kodeksiv Ukrainy» (shchodo naklepu) № 2086 vid 22.02.2008 r. Holovnoho naukovo-ekspertnoho upravlinnia VR Ukrainy. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=31741 [in Ukrainian].
14. Petriv, A. Kryminalna vidpovidalnist za naklep – krok do obmezhenia svobody slova v Ukraini. Vidrodzhennia. 21 veresnia 2012. URL: https://www.irf.ua/kryminalna_vidpovidalnist_za_naklep_krok_do_obmezheniya_svobody_slova_v_ukraini/ [in Ukrainian].
15. Tsirat, K. Zakhyst chesti, hidnosti ta dilovoi reputatsii. *Yurydychna hazeta*. № 39(641). 26 veresnia 2018 r. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/civilne-pravo/zahist-chesti-gidnosti-ta-dilovoyi-reputaciyi.html> [in Ukrainian].

Demidova L. N. Synchronization of the Ukrainian criminal legislation with the Charter of Fundamental Rights of the European Union

The article is devoted to clarifying the compliance of the current legislation of Ukraine with the provisions of the Charter of Fundamental Rights of the European Union. The author evaluates the norms of the Constitution of Ukraine from the perspective of the Charter, and then analyzes the completeness of their reflection in the provisions of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine. Special attention is paid to human dignity as a priority right recognized by the Charter of Fundamental Rights of the European Union.

The author agrees with researchers who recognize that the new "philosophy of human rights" is implemented in the Charter, which receives a normative embodiment in the founding documents of the European Union, and supports the proposal to make appropriate changes to the text of the current Constitution of Ukraine.

The existing incompleteness of the criminal law protection of such a fundamental right as human dignity in Ukrainian legislation has been confirmed.

Attention is drawn to the practice of the European Court of Human Rights regarding value judgments that cannot be proven in court. It is argued that in such a situation, a person who defends his dignity has the right to express his opinion, assess what happened, with further consideration by the court of the issue of restoring the violated human right in a certain form. And in the presence of evaluative judgments, a person does not lose the right to compensation for damage caused by such judgments. The content, form, direction of such evaluative judgments, their impact on the addressee (the person it concerns), their publicity, etc., are important for the court to make a fair decision.

The author's suggestions regarding the further improvement of the criminal legislation of Ukraine with the aim of its proper synchronization with the legislation of the European Union are presented. Added additional argumentation regarding the need to criminalize slander and insults with clarification of the expediency of recognizing the relevant components of criminal offenses as material with a consequence in the form of compound damage (moral and material).

Key words: *European integration of Ukraine, adaptation of criminal legislation, synchronization of criminal legislation, Charter of the European Union, human rights, human dignity as a right with priority value, criminal law protection of human rights.*